

ОСОБА У КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ

УДК: 025.171 + (477): 343.98

*Ярослав ТИНЧЕНКО**

Георгіївська дума в Українській Державі П. Скоропадського та доля її членів у світлі архівно-кримінальних справ

Досліджуються питання створення в Українській Державі 1918 р. Георгіївської думи, метою якої було нагородження російськими бойовими орденами. Викладається її коротка історія, наводиться список членів, розглянуто долі тих із них, хто залишився на Батьківщині та був репресований радянськими каральними органами.

Ключові слова: фалеристика, спеціальні історичні дисципліни, армія, Українська Держава.

Військовий орден Святого великомученика та переможця Георгія був найвищою нагородою Російської імперії, котра вру-

чалася за подвиги під час бойових дій. Нагороджувалися ним лише офіцери та генерали. Заснований у 1769 р. імператрицею Катериною II, орден мав чотири ступеня. Найвищим був перший, який за всю історію відзнаки отримали 23 особи – переважно російські та європейські монархи, визначні полководці. Другим ступенем було вшановано 125, а третім – понад 650 осіб, у тому числі 63 – за Першу світову війну. Кілька осіб стали кавалерами ордена Святого Георгія 3-го ступеня у білогвардійській армії адмірала О. Колчака (зокрема, і він сам).

Орден Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївська зброя (у 1913 р. нагородну золоту зброю «За хоробрість» було порівняно до георгіївських відзнак) вважалися найбільш розповсюдженою генеральською й офіцерською нагородою за бойові заслуги. Протягом Першої світової війни орденами Святого Георгія 4-го ступеня та/або Георгіївською зброєю було відзначено щонайменше 10 974 особи. Із них протягом війни 1432 загинули, 224 померли від ран, 32 пішли з життя за інших обставин¹. Згідно зі статутом, кавалер ордена Святого Георгія 4-го ступеня мав право на дострокове отримання чергового чину². Ця пільга була неабияким стимулом не тільки для молодих офіцерів, а й для «застарілих» полковників, котрі мріяли стати генералами.

Під час Першої світової війни одним із перших кавалерів ордена Святого Георгія 4-го ступеня став генерал-майор почту його імператорської величності Павло Петрович Скоропадський. Згідно з «височайшим указом» від 13 жовтня 1914 р., його було відзначено (мовою оригіналу. – Я. Т.):

«за то, что, руководя в бою 6-го августа 1914 года под Краупиш-
кеном центром боевого порядка, несмотря на жестокий ар-
тиллерийский и ружейный огонь противника, захватил часть

¹ Підрах. за: Алфавитный список кавалеров ордена Св. Георгия 4-й степени и Георгиевского оружия, награждённых за отличия в период Первой мировой войны 1914–1918 гг. // Военный орден Святого великомученика и победоносца Георгия. – Москва, 2004. – С. 370–860.

² Статут ордена Св. Георгия, утверждённый императором Николаем Вторым 10 августа 1913 г. // Там же. – С. 73–74.

* Тинченко Ярослав Юрійович – історик, журналіст, автор численних праць із військової історії.

позиции противника и удержал её, не допустив немцев отойти без огромных потерь, чем способствовал окончательному успеху дня»³.

Після захоплення більшовиками влади в Петрограді всі російські звання, нагороди та пов'язані з ними пільги було скасовано. В Україні Військове міністерство Центральної Ради протягом весни 1918 р. у цьому питанні намагалося знайти консенсус між новими революційними зрушеннями та старими звичаями, запровадивши т. зв. «ранги за посадами». Справи, пов'язані з нагородами та нагородженням, військовий міністр Олександр Жуковський не розглядав.

Генерал П. Скоропадський, ставши гетьманом, негайно засудив усі декрети більшовицького уряду. Серед іншого, наказом Військової офіції Української Держави № 221 від 16 червня 1918 р. було повернуто

Гетьман Павло Скоропадський з орденом Святого Георгія 4-го ступеня.
Фото з фондів ЦДАВО України.

«усім військово-служачим України ті ранги й стани, які вони займали до більшовицького перевороту».

Іншими словами, було відновлено соціальні прошарки та, зокрема, офіцерські звання, які існували до 1917 р. У пункті 4 наказу йшлося, що військовослужбовці, котрі заслужили право на наступний ранг, але через більшовицький переворот його так і не отримали, здобували шанс на це в Українській Державі. Ті, хто перебував на службі в її армії, мали змогу подати відповідні документи до Головного штабу, звідки вони надходили на затвердження безпосередньо гетьманові П. Скоропадському. У сумнівних випадках матеріали слід було надсилати на

³ Высочайшие приказы о чинах военных за 1914 г. – Санкт-Петербург, 1914. – Приказ от 13.10.1914.

розгляд Військової ради⁴. На підставі цього наказу право на отримання позачергового рангу визначалося за військовослужбовцями Української Держави – кавалерами ордена Святого Георгія 4-го ступеня.

Уперше своїм правом на позачерговий ранг скористався командир 49-го пішого Бірюцького полку полковник Петро Фостиков. За Першу світову війну він був нагороджений орденом Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївською зброєю⁵. Згідно з наказом армії Української Держави № 91 від 10 серпня 1918 р., на підставі наказу Військової офіції № 221, п. 4, П. Фостикова було затверджено в ранзі генерального хорунжого⁶. Слідом за ним аналогічне підвищення отримав начальник 11-ї пішої дивізії полковник Михайло Омелянович-Павленко. Наказом армії Української Держави № 165 від 7 жовтня 1918 р., згідно зі статутим військового ордена Святого Георгія, його було не тільки затверджено в ранзі генерального хорунжого, а ще й «даровано старшинство» з 15 червня 1918 р.⁷ Іншими словами, представлення до наступного рангу (генерального значкового) М. Омелянович-Павленко міг зробити на кілька місяців раніше від звичного терміну. Крім цих офіцерів, до наступних рангів завдяки своїм георгіївським нагородам було підвищено ще не менше 8 осіб – військовослужбовців армії Української Держави.

В Україні часів П. Скоропадського під патронатом Військового міністерства працювали комісії з розгляду архівних справ Румунського та Південно-Західного фронтів Першої світової війни. Їх члени виявили, що в архівах збереглася певна кількість документів із представленнями до нагородження георгіївськими відзнаками та зброєю, що так і не були розглянуті Георгіївською думою. Функції попереднього розгляду або поновлення необхідних документів було покладено на громадську організа-

⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 1077, оп. 5, спр. 10, арк. 145–145 зв.

⁵ Военный орден Святого великомученика и Победоносца Георгия. – С. 809.

⁶ ЦДАВО України, ф. 1074, оп. 2, спр. 37, арк. 107.

⁷ Там само, спр. 13, арк. 156.

цію – Союз георгіївських кавалерів. Він діяв у Російській імперії до листопада 1917 р., а відтак, згідно з наказом Військової офіції № 221, міг цілком законно поновити свою роботу на території Української Держави. 17 жовтня 1918 р. наказом Військової офіції № 567 гетьманськими представниками у Союзі георгіївських кавалерів було призначено полковників Миколу Янчевського (3-й Сердюцький полк) та Миколу Сміловського (25-й піший полк)⁸.

15 листопада 1918 р. в Україні почалося антигетьманське повстання. Очолювана колишніми лідерами Центральної Ради Директорія залучила на свій бік частину збройних сил Української Держави та велику кількість повстанців. На початку грудня П. Скоропадський вирішив ушанувати георгіївськими нагородами тих, хто брав участь у боях на його стороні. Георгіївську думу очолив головнокомандувач усіх збройних сил, що діяли на території України, генерал-лейтенант князь О. Долгоруков, який обіймав цю посаду з 26 листопада 1918 р.⁹ Гетьман

Генерал Георгій Ступін – голова Георгіївської думи Української Держави.
Фото з «Летописи русско-японской войны».

лише затверджував нагородні документи, схвалені Георгіївською думою та О. Долгоруковим.

Організація Георгіївської думи покладалася на героя російсько-японської та Першої світової війн, кавалера орденів Святого Георгія 4-го, 3-го ступенів і золотої Георгіївської зброї генерал-лейтенанта Георгія Володимировича Ступіна. По закінченні Першої світової війни він мешкав у Києві та був ініціатором відновлення діяльності Союзу георгіївських кавалерів. Коли у жовтні 1918 р. гетьман П. Скоропадський оголосив мобілізацію офіцерів, генерал Г. Ступін також вирішив сформувати військову частину. Від імені Всеукраїн-

ської громади георгіївських кавалерів він виступив з ініціативою створення Орденської (Георгіївської) дружини з числа осіб, нагороджених орденами Святого Георгія 4-го ступеня, або Святого Володимира 4-го ступеня з мечами та биндою. До формації запрошувалися офіцери-добровольці з числа тих, хто не підлягав офіційній мобілізації. Завданням Орденської дружини був захист Києва «від анархії». Усі бажані мали зареєструватись у Союзі георгіївських кавалерів за київською адресою: вул. Олександрівська, 41, у приміщенні Купецьких зборів (нині – Національна філармонія України)¹⁰.

Судячи з оголошень у київській пресі, Г. Ступін постійно перебував у будівлі Купецьких зборів, здійснюючи набір до

Царська (нині – Європейська) площа в Києві, вид на будинок Купецьких зборів, де розташовувалося керівництво Всеукраїнського союзу георгіївських кавалерів. Осінь 1918 р. Фото з приватної колекції.

⁸ ЦДАВО України, ф. 1074, спр. 11, арк. 25.

⁹ Там само, оп. 1, спр. 10, арк. 11.

¹⁰ Голос Києва. – 1918. – 27 (14) октября. – № 139.

Орденської дружини. 19(6) листопада 1918 р. він через газети повідомив, що закликає усіх, хто записався, з'явитися наступного дня о 9-й годині для реєстрації. Генерал також оголошував, що відтепер до лав його формування можуть вступити всі бажаючі, а не тільки кавалери двох орденів¹¹.

5 грудня 1918 р. Г. Ступін подав на розгляд генералові О. Долгорукову списки осіб, яких він запропонував включити до складу Георгіївської думи. Точніше – двох дум: однієї – для нагородження орденом Святого Георгія 4-го ступеня, та другої – для відзначення Георгіївською зброєю. Із кандидатурами було заздалегідь домовлено про це, відтак у списках також подавалися адреси потенційних «думців». Отже, до складу Георгіївської думи ордена Святого Георгія 4-го ступеня пропонувалося включити:

- 1) генерального значкового Ступіна Георгія Володимировича – кавалера орденів Святого Георгія 4-го та 3-го ступенів, Георгіївської зброї, голову думи (Київ, Георгіївська дружина);
- 2) генерального значкового Ставровича Миколу Григоровича – кавалера ордена Святого Георгія 4-го ступеня (Київ, вул. Маріїнсько-Благовіщенська, б. 131, к. 4);
- 3) генерального значкового Туманського Григорія Федоровича – кавалера ордена Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївської зброї (Київ, Георгіївська дружина);
- 4) генерального хорунжого Архиповича Миколу Георгійовича – кавалера орденів Святого Георгія 4-го та 3-го ступенів, Георгіївської зброї (Київ, вул. Стрілецька, б. 1-б, к. 15);
- 5) генерального хорунжого Костенка Олександра Івановича – кавалера ордена Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївської зброї (Київ, вул. Володимирська, 26, к. 11);
- 6) генерального хорунжого Савищева Миколу Георгійовича – кавалера ордена Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївської зброї (Київ, Георгіївська дружина);
- 7) генерального хорунжого Мартинюка Ілька Сильвестровича – кавалера ордена Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївської зброї (Київ, вул. Назарівська, 1, к. 7);

¹¹ Голос Києва. – 1918. . – 19 (6) ноября. – № 158.

- 8) генерального хорунжого Радовського Олександра Станіславовича – кавалера ордена Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївської зброї (Київ, вул. Златоустівська, 54, к. 3);
- 9) полковника Шарія Василя Євстратовича – кавалера ордена Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївської зброї (Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 43, к. 8);
- 10) полковника Снігуровського Сергія Івановича – кавалера ордена Святого Георгія 4-го ступеня (Георгіївська дружина);
- 11) полковника Бошкова Мілентія Павловича – кавалера ордена Святого Георгія 4-го ступеня (Київ, провулок Хрестовий (Печерськ), 5, к. 4);
- 12) військового старшину Реутського Михайла Митрофановича – кавалера ордена Святого Георгія 4-го ступеня (Георгіївська дружина);
- 13) військового старшину Пишненка Володимира Петровича – кавалера ордена Святого Георгія 4-го ступеня (Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 19, к. 8)¹².

До основного долучався також додатковий список потенційних членів думи:

- 1) генеральний хорунжий Трембинський Микола Едуардович – кавалер ордена Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївської зброї (Київ, Бібіковський бульвар, 148, готель «Паласт»);
- 2) генеральний хорунжий Васильєв Михайло Олександрович – кавалер ордена Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївської зброї (Київ, вул. Караваївська, 29, к. 9);
- 3) генеральний хорунжий Рафальський Григорій Михайлович – кавалер орденів Святого Георгія 4-го та 3-го ступенів, Георгіївської зброї (Київ, вул. Некрасівська, 6, к. 3);
- 4) полковник Удовиченко Михайло Дмитрович – кавалер орденів Святого Георгія 4-го та 3-го ступенів, Георгіївської зброї (Одеса, пров. Удільний, 42, к. 1);
- 5) полковник Садиков Георгій Миколайович – кавалер ордена Святого Георгія 4-го ступеня за російсько-японську війну 1904–1905 рр. (Київ, вул. Маріїнсько-Благовіщенська, 103, к. 7);

¹² ЦДАВО України, ф. 1074, оп. 1, спр. 29, арк. 15.

- 6) полковник Смуглов Микола Семенович – кавалер ордена Святого Георгія 4-го ступеня (Київ, вул. Олександрівська, 16, помешкання Щеколдіна);
- 7) полковник Преображенський Олександр Євгенович – кавалер ордена Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївської зброї (Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 36, к. 3)¹³.

До складу Георгіївської думи з нагородження Георгіївською зброєю генерал Г. Ступін запропонував таких осіб:

- 1) генеральний значковий Макшеев Захар Андрійович – кавалер Георгіївської зброї, голова думи (Київ, вул. Мільйона, 14, к. 4 [Печерськ]);
- 2) генеральний хорунжий Харченко Петро Миколайович – кавалер Георгіївської зброї (Київ, вул. Велика Дорогожицька, 24, к. 2);
- 3) генеральний хорунжий Савищев Микола Георгійович – кавалер ордена Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївської зброї (Київ, Георгіївська дружина);
- 4) генеральний хорунжий Черноглазов Порфир Дмитрович – кавалер Георгіївської зброї (Київ, вул. Суворівська, 16, к. 8 [[Печерськ]]);
- 5) генеральний хорунжий Азарьев Микола Миколайович – кавалер ордена Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївської зброї (Володимирський Київський кадетський корпус, к. 6);
- 6) полковник Макухін Олександр Матвійович – кавалер Георгіївської зброї (Георгіївська дружина);
- 7) полковник Луганін Олександр Олександрович – кавалер Георгіївської зброї (Київ, вул. Московська, 30 [Печерськ]);
- 8) полковник Никифоров (?) – кавалер Георгіївської зброї (Київ, вул. Львівська, 46, к. 3);
- 9) полковник Костюрін Микола Федорович – кавалер Георгіївської зброї (Георгіївська дружина);
- 10) сотник Фалеев (?) (Київ, пров. Нестерівський, 9, к. 4)¹⁴.

¹³ ЦДАВО України, ф. 1074, оп. 1, спр. 29, арк. 17.

¹⁴ Там само, арк. 16.

До основного списку членів Георгіївської думи Георгіївської зброї також долучався додатковий:

- 1) полковник Матвеев Володимир – кавалер Георгіївської зброї (Київ, вул. Володимирська, 51, к. 9);
- 2) полковник Манучаров Андрій Семенович – кавалер Георгіївської зброї (Київ, ріг вулиць Анненківська та Хрещатик);
- 3) полковник Семенович Микола – кавалер Георгіївської зброї (Київ, вул. Велика Підвальна, 11, к. 9);
- 4) полковник Сіонський Олексій Олексійович – кавалер Георгіївської зброї (Київ, готель Михайлівського монастиря);
- 5) полковник Нацилевич Іван – кавалер Георгіївської зброї (Київ, вул. Лютеранська, 20);
- 6) полковник Рогозинський Дмитро Цезаревич – кавалер Георгіївської зброї (Київ, пров. Дикий, 50, к. 3);
- 7) полковник Редькін Валеріан Степанович – кавалер Георгіївської зброї (Київ, вул. Львівська, 50, к. 3);
- 8) полковник Тимашев Георгій – кавалер Георгіївської зброї (Київ, вул. Некрасівська, 8, к. 1);
- 9) полковник Шпакович Павло (Шпаковський Павло Петрович?) – кавалер Георгіївської зброї (Київ, пров. Обсерваторний, 10);
- 10) полковник Бруевич Степан Іванович – кавалер Георгіївської зброї (Київ, Бібіковський бульвар, 35)¹⁵.

Цікаво відзначити, що наявність георгіївських нагород у п'яти осіб зі списків генерала Г. Ступіна не підтверджується сучасним російським науковим виданням, де, начебто, має бути перераховано всіх офіцерів-георгіївських кавалерів¹⁶. Ідеться про генерального значкового З. Макшеева, полковників В. Матвеева, М. Семеновича, І. Нацилевича та Г. Тимашева. Один з авторів цього видання, московський дослідник В. Юшко, приватно зізнавався авторові цієї статті, що, на його особисту думку, їм

¹⁵ ЦДАВО України, ф. 1074, оп. 1, спр. 29, арк. 18.

¹⁶ Див.: Алфавитный список кавалеров ордена Св. Георгия 4-й степени и Георгиевского оружия, награжденных за отличия в период Первой мировой войны 1914–1918 гг. – С. 370–860.

не вдалося виявити всіх георгіївських кавалерів, нагороджених під час Першої світової війни. Зокрема, В. Юшко зазначав, що найбільші проблеми виникли з відзначеними Георгіївською зброєю, про яких збереглося небагато матеріалу. Таким чином, опубліковані нами списки членів Георгіївської думи з нагородження Георгіївською зброєю часів П. Скоропадського підтверджують думку московського дослідника.

7 грудня 1918 р. за підписом генерала О. Долгорукова та його начальника штабу генерала О. Єльшина було видано наказ № 75 про скликання в Києві, при Головному штабі, Думи кавалерів ордена Святого Георгія 4-го ступеня та Георгіївської зброї. Склад її було заздалегідь визначено, список членів долучався до наказу. Розгляд представлень дума мала здійснювати, починаючи з 16 грудня 1918 р.¹⁷

Згідно з наказом генерала О. Долгорукова, до складу Георгіївської думи з нагородження орденом Святого Георгія 4-го ступеня було призначено генералів Ступіна (голова), Архиповича, Васильєва, Мартинюка, полковника Шарія та підполковника Реутського. Запасними членами визначалися генерал Туманський та полковник Снігуровський. Склад Георгіївської думи з нагородження Георгіївською зброєю мав бути таким: генерали Макшеев (голова), Харченко, Савищев, Черноглазов, полковники Макухін, Луганін, Никифоров. Запасні члени: генерал Азарьев та полковник Костюрін¹⁸.

Генерал Г. Ступін прагнув зібрати думу раніше, ніж це було заплановано наказом О. Долгорукова. Відтак він звернувся до виконувача обов'язків начальника Головного штабу генерала А. Масляного з проханням щодо надання приміщення для засідань. 12 грудня 1918 р. останній відповів, що думи може збиратися в одній із кімнат будівлі Головного штабу щодня після 17-ї години¹⁹.

Тим часом антигетьманський рух набирав обертів. У ніч з 13 на 14 грудня 1918 р. в Києві спалахнуло повстання, котре закін-

чилося взяттям міста військами Директорії. Частини, що захищали гетьмана П. Скоропадського та генерала О. Долгорукова, капітулювали у приміщенні Педагогічного музею. Отже, подальша діяльність Георгіївської думи Г. Ступіна була неможливою.

Достеменно відомо, що Г. Ступін не був репресований новою українською владою й загинув у 1919 р. Чимало осіб, назначених у його списку, опинилися в російських білогвардійських формуваннях, а потім в еміграції. Це генерали Архипович, Васильєв, Костенко, Макшеев, Савищев, Ставровиц, Трембинський, Туманський, Удовиченко, Харченко, Черноглазов, та ін. Доля генералів Азарьева, Радовського та значної частини полковників поки що невідома.

Завдяки матеріалам українських архівів частково вдалося з'ясувати обставини життя кавалера орденів Святого Георгія 4-го й 3-го ступенів та Георгіївської зброї генерала Григорія Рафальського. У 1920–1921 рр. він мешкав в Одесі. Був заарештований чекістами 2 листопада 1921 р. під час масової кампанії з перевірки «підозрілого елементу». Після перевірки колишнього генерала, як і переважну більшість решти затриманих, було звільнено²⁰. Невдовзі Г. Рафальський, очевидно, помер в Одесі.

Генерал І. Мартинюк та полковник М. Смуглов у 1919–1920 рр. служили в Армії Української Народної Республіки. Микола Смуглов (Смуглий) брав участь у Першому Зимовому поході та був нагороджений Залізним хрестом «За Зимовий похід і бої» – єдиною нагородою Армії УНР, яку встигли виготовити під час бойових дій. Його доля після 1921 р. невідома. Ілько Мартинюк у 1922 р. повернувся на Батьківщину та мешкав із родиною в Києві, за тією самою адресою (вул. Назарівська, 1, к. 7), що й 1918 р. 4 квітня 1935 р. він був заарештований за звинуваченням в «антирадянській агітації». Під час обшуку в колишнього генерала вилучили погони, орден Святого Георгія 4-го ступеня, три полкових знаки та інші речі, пов'язані з «недавнім минулим». На допитах серед іншого Ілько Сильвестрович розповів, що після приходу до Києва військ Директорії 14–15 грудня 1918 р. меш-

¹⁷ ЦДАВО України, ф. 1074, оп. 1, спр. 10, арк. 12.

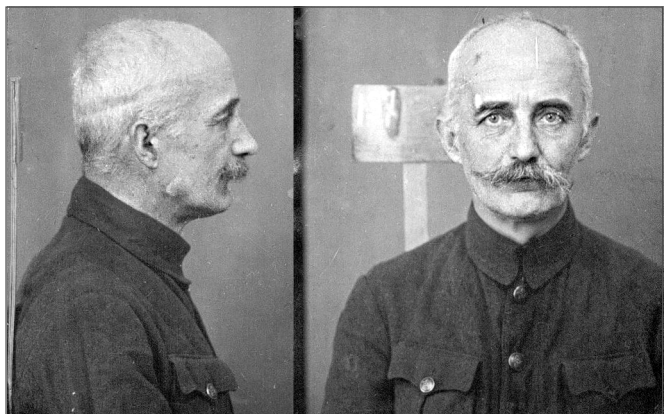
¹⁸ Там само, арк. 2 зв.

¹⁹ Там само, арк. 12–13.

²⁰ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 263, оп. 1, спр. 52550 (анкета Г. М. Рафальського).

кав приватно у своїй квартирі, доки його особисто не запросив на службу наказний отаман УНР генерал О. Осецький. Відтак жодним репресіям зі сторони української влади він не піддавався. Навіть навпаки – був повернутий на керівну посаду. 17 травня 1935 р. І. Мартинюка звільнили з в'язниці, оскільки так і не було «здобуто достатньо даних для віддання його під суд»²¹.

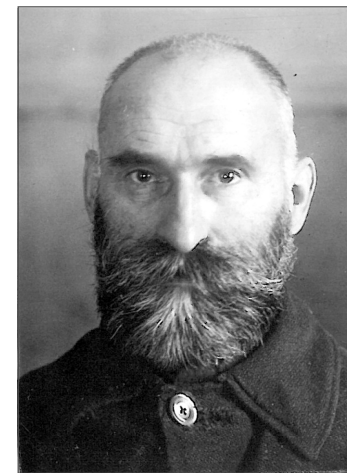
У радянському Києві також залишилися затверджені генералом О. Долгоруковим як члени Георгіївських дум полковники О. Луганін та С. Снігуровський. Олександр Олександрович Луганін із 1906 р. мешкав у Києві, викладав у піхотному юнкерському училищі. На фронті Першої світової війни перебував із грудня 1916 до лютого 1918 рр. – служив помічником командира та командиром 9-го Заамурського прикордонного піхотного полку. У цій частині він і був нагороджений Георгіївською зброєю. Після повернення до Києва навесні 1918 р. О. Луганін працював скарбником Трудової комерційної артілі військових інтелігентів, а з червня був скарбником Союзу георгіївських кавалерів. Як сам пізніше зазначав на допитах, на цій посаді він перебував і «при Петлюрі». Після залишення Києва Дієвою армією УНР О. Луганін служив у червоних, потім – у білих, відтак –

Олександр Луганін. Фото з архівно-кримінальної справи.

²¹ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 17388 (архівно-кримінальна справа І. С. Мартинюка), арк. 3–4, 9–11, 13–14.

знов у червоних. Як військовий педагог він, попри чистки «колишніх білих» у лавах РСЧА, залишався на викладацькій роботі в Об'єднаній командній школі ім. командарма С. Каменєва в Києві. У ніч із 14 на 15 жовтня 1930 р. О. Луганіна було заарештовано під час масової компанії ДПУ з перевірки всіх колишніх офіцерів-білогвардійців. На волю він уже так і не вийшов: як впливає з матеріалів архівно-кримінальної справи, вона була припинена з огляду на смерть звинуваченого (точної дати не зазначено)²². Колишній полковник Сергій Іванович Снігуровський походив із відомої київської родини потомствених військовиків. Служив у російській армії разом із чотирма рідними братами. Один із них безвісно зник у 1918–1920 рр. Інші після 1920 р. залишилися на Батьківщині. Двом удалося влаштуватися на військово-педагогічну роботу. Що ж до Сергія та його брата Андрія, то вони бідували, перебиваючись випадковими заробітками. Останнім місцем роботи Сергія й Андрія Снігуровських стало товариство «Кролик» на узвозі ім. Євгенії Бош у Києві (нині – Дніпровський узвіз), де вони працювали сторожами. Тут, при товаристві, і жили. Сергія Івановича було заарештовано 23 жовтня 1930 р. за тією ж справою, що й колишнього полковника О. Луганіна. І хоч жодної провини перед радянською владою він не мав, усе одно 23 лютого 1931 р. був засуджений до 3 років заслання в Північному краї. Подальша доля С. Снігуровського невідома²³.

Сергій Снігуровський.
Фото з архівно-кримінальної справи.

²² ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 56840 (архівно-кримінальна справа О. О. Луганіна), арк. 2, 21–24 та ін.

²³ Там само, спр. 58900 (архівно-кримінальна справа С. І. Снігуровського), арк. 3–4 та ін.

Із наведених фактів зрозуміло, що Георгіївська дума Української Держави проіснувала всього декілька днів, напевно не встигнувши провести жодного засідання. Проте, як свідчив на допитах О. Луганін, власті Директорії не вживали репресивних заходів проти її членів, навпаки – очолюваний Г. Ступіним Союз георгіївських кавалерів продовжував своє існування фактично до моменту взяття Києва червоними.

Георгіївські нагороди шанувалися в Дієвій армії УНР. Так, військовий міністр Григорій Сиротенко наказом № 17 від 28 червня 1919 р. під страхом судової відповідальності заборонив військовослужбовцям носити будь-які російські нагрудні знаки, стрічки та ордени, окрім георгіївських нагород²⁴. Право їх носіння було підтверджене й наказами по військах Української Народної Республіки 1920 р. Так, командувач Армії УНР генерал-хорунжий М. Омелянович-Павленко завжди носив орден Святого Георгія 4-го ступеня разом з українськими нагородами, вважався Головним отаманом УНР Симоном Петлюрою одним з найшляхетніших українських старшин. Збереглося фото 1920 р., на якому поруч із Симоном Петлюрою зафіксовано колишнього представника гетьмана П. Скоропадського у Союзі георгіївських кавалерів полковника (згодом – генерал-хорунжого Армії УНР) М. Янчевського – в українському однострої, але з орденем Святого Георгія 4-го ступеня на грудях.

Доля членів Георгіївської думи Української Держави складалася по-різному. Більшість із них стали емігрантами, і лише декілька осіб залишилися на Батьківщині та були репресовані радянськими каральними органами.

**Тинченко Я. Георгиевская дума в Украинской Державе
П. Скоропадского и судьба её членов
в свете архивно-уголовных дел**

Исследуются вопросы создания в Украинской Державе в 1918 г. Георгиевской думы, целью которой было награждение российскими боевыми орденами. Излагается её короткая история, приводится список членов, рассказывается о судьбе тех из них, кто остался на Родине и был репрессирован советскими карательными органами.

²⁴ ЦДАВО України, ф. 5235, оп. 1, спр. 1537, арк. 2.

Ключевые слова: фалеристика, специальные исторические дисциплины, армия, Украинская Держава.

**Tynchenko Yar. St. George Council in the Ukrainian State of the
P. Skoropads'kyi and Destiny of Its Members: On Archival Files**

The article is dedicated to organization of St. George Council for rewarding with Russian military awards in Ukrainian State in 1918. The short history of the Council is told, there's the list of its members. This article tells about ex-members' destiny who stayed at home and were repressed by the Soviet punitive organs.

Key words: phaleristics, special historical disciplines, army, Ukrainian State.

УДК: 930.1: (477) + 025.171

Сергій БУРЛАКА*

**Сповідь перед розстрілом...
(із протоколів допиту члена Козачої ради
Правобережної України Миколи Лозовика)**

Публікуються окремі протоколи допиту одного з активних учасників Української національної революції М. Лозовика. У його свідченнях подається історичний зріз епохи, розкривається невідома спроба підняти антибільшовицьке повстання в 1922 р.

Ключові слова: М. Лозовик, Козача Рада, Правобережна Україна, УНР, надзвичайна комісія.

Козача рада Правобережної України – антибільшовицька підпільна організація, створена 5 серпня 1921 р. в Білій Церкві¹.

* Бурлака Сергій Іванович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, теорії держави і права та державного будівництва Білоцерківського національного аграрного університету.

¹ У Галузевому державному архіві Служби безпеки України (далі – ГДА СБ України) зберігається двадцятитомна архівна справа Козачої ради Правобережної України (ф. 6, спр. 74554-ФП).